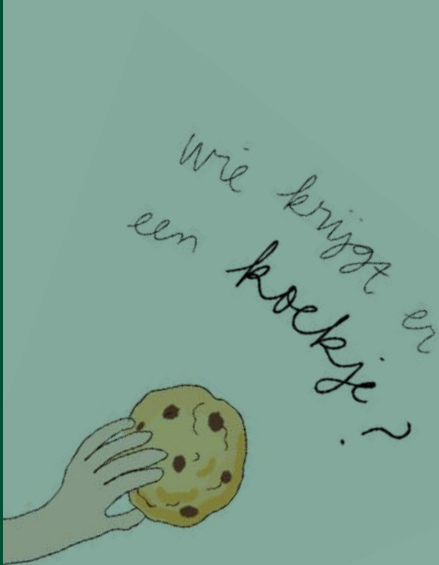

DE RECHTVAARDIGE STAD

Community of Practice
2023-2024:

op zoek naar de
verbinding tussen
theorie en praktijk

COP

DE RECHTVAARDIGE STAD

Community of Practice 2023-2024:

op zoek naar de verbinding tussen theorie en praktijk

Onze ruimtelijke ontwikkeling kent onrechtvaardigheid. Voor grote groepen in de samenleving is betaalbare huisvesting bijvoorbeeld niet beschikbaar. Veel maatschappelijke voorzieningen met ontmoetingsruimten zijn verdwenen. De klimaatverandering en energiecrisis treffen met name de lagere inkomens.

Veel beroepsgroepen en bewoners- en gebruikersorganisaties voelen de urgentie om te werken aan een meer rechtvaardige stad (en dorp en regio natuurlijk). Gemeenten, woningcorporaties, ontwikkelaars, welzijnsorganisaties, ontwerpers spreken zich uit voor een samenleving waarin ruimtelijk en sociaal beleid samengaan in het bestrijden van ongelijkheid.

Maar hoe doe je dat? Voor uitwisseling van theoretische en praktische kennis wordt de Community of Practice Rechtvaardige Stad opgericht. We vatten hieronder de ervaringen en opbrengsten van anderhalf jaar werken samen.

KERNPUNTEN

De Community of Practice Rechtvaardige Stad (CoP):

- verzamelt vanuit verschillende posities kennis en wisselt die uit. Verbindt theorie en praktijk. Nodigt experts – van wetenschappers tot ervaringsdeskundigen – van buiten uit en bespreekt elkaars werkpraktijk. [> VERDER LEZEN OP PAG. 2](#)
- onderzoekt achtergrond en theorie van rechtvaardigheidsprincipes. Zoekt een gemeenschappelijke taal en werkt rechtvaardigheidsdimensies als erkenning, proces en verdeling uit. [> VERDER LEZEN OP PAG. 3](#)
- richt zich op ‘posities in de praktijk’:
 - bewoners; [> VERDER LEZEN OP PAG. 8](#)
 - gemeenten; [> VERDER LEZEN OP PAG. 8](#)
 - ontwerpers; [> VERDER LEZEN OP PAG. 11](#)
 - private partijen; [> VERDER LEZEN OP PAG. 12](#)
 - wijk- en gebiedsontwikkelaars. [> VERDER LEZEN OP PAG. 14](#)
- wil op basis van veel positieve reacties ook het komend jaar gezamenlijk door. Zet in op de ontwikkeling van ‘reflectieve vragen’ om theorie en praktijk te verbinden. [> VERDER LEZEN OP PAG. 14](#)

WAT VOORAF GING

Op 30 november 2022 verzamelt zich een divers samengesteld gezelschap voor de ‘Miniconferentie De rechtvaardige stad: van ideaal tot praktijk’, georganiseerd door Universiteit Utrecht, Planbureau voor de Leefomgeving en Trancity op initiatief van Max Weghorst, PhD onderzoeker bij de Universiteit Utrecht. Er zijn zo’n tachtig mensen met zeer verschillende achtergronden en posities in de stedelijke ontwikkeling aanwezig.

Op de stelling ‘als we willen toewerken naar een meer rechtvaardige stad, hebben we een gedeeld beeld nodig van wat rechtvaardig is’ werd bijna unaniem nee geantwoord. Max zal een paar weken na de bijeenkomst reflecteren op die diversiteit. Hij onderkent dat de diversiteit goed is. ‘Er is niet één manier om tot meer rechtvaardige steden te komen, er is niet één waarheid. Theoretisch en praktisch, reflectief en activistisch, top-down en bottom-up, focus op kaders en regels en focus op concrete behoeften en ontwerpen. Al die en meer verschillende manieren van denken over werken aan rechtvaardige steden kunnen een belangrijke rol spelen.’

Veel verschillende perspectieven en manieren van werken dus. Maar hoe kunnen die elkaar versterken in plaats van in de weg zitten? Om al die uiteenlopende posities met elkaar te verbinden wordt de Community of Practice, of kortweg de CoP, opgericht. De kerngroep bestaat uit Max Weghorst, Gerdien Stoel van de gemeente Utrecht, Marthe Singelenberg van de Hogeschool van Amsterdam en Simon Franke van Trancity. In de loop van 2023 en 2024 versterken Siobhan Burger (Dura Vermeer), Max Smit (gemeente Amsterdam), Jelmar Oomkens (gemeente Utrecht), Bob Knoester (Hogeschool van Amsterdam), Mats Siffels en Teddy Uijttewaal het team. De laatste twee bieden professionele ondersteuning bij inhoud, vormgeving, moderatie en organisatie van de bijeenkomsten.

DE START VAN DE COMMUNITY OF PRACTICE

Op 13 februari 2023 is het zover. Op het stadhuis van Utrecht is de startbijeenkomst van de Community of Practice. Maar wat is een CoP, hoe zou die moeten functioneren om verbindingen te leggen tussen verschillende disciplines, tussen theorie en praktijk? Het gesprek leidt tot een losse structuur. Er is een initiatiefgroep, die zich zonder betaling vanuit de eigen werkomgeving inzet, er

is geen vereniging of stichting. Wel is er een enthousiaste partij, de gemeente Utrecht, die voor een eerste jaar externe kosten en de professionele ondersteuning financiert. Er komt een plan voor het eerste jaar, waarin doelen worden gesteld. Zoals een gezamenlijk beeld vormen van de perspectieven op rechtvaardigheid en de plannings- en ontwerppraktijk voeden met nieuwe inzichten. En er worden gewenste resultaten beschreven. Zoals de organisatie van een aantal inspirerende bijeenkomsten en dat er een gemeenschap ontstaat met een gedeelde missie, die zich gesterkt voelt in het werken aan rechtvaardigheid en elkaar op dat thema weet te vinden.

Deze eerste jaargang van de CoP is grotendeels gecoördineerd en geprogrammeerd door een klein comité, dat bestaat uit de initiatiefgroep, in de loop van het jaar aangevuld met collega's en professionals op het gebied van programmaontwerp en productie en puttend uit de suggesties, ideeën en hulp vanuit alle leden van de CoP. Welk onderwerp willen we behandelen? Hoe kunnen we dat doen? Welke experts passen daarbij?

De initiatiefgroep plant voor het vervolg tot juni 2024 een viertal bijeenkomsten. Op 26 juni 2023 is de casus de gebiedsontwikkeling van het Beurskwartier in Utrecht. Op 10 oktober 2023 bespreken we met een grote opkomst van deelnemers alternatieve businesscases om maatschappelijke voorzieningen te realiseren in commerciële plinten bij gebiedsontwikkeling. Op 5 februari 2024 verdiepen we ons in de theorievorming rond rechtvaardigheid en op 10 juni 2024 ten slotte bieden we opnieuw voor een grotere groep deelnemers een caleidoscopisch programma ter afsluiting van anderhalf jaar CoP. Bij elke bijeenkomst nodigen we 'experts' uit van buiten de vaste groep (en soms vinden we die in de eigen groep) om de deelnemers te voeden met kennis. Een aantal van hen wordt sprekend opgevoerd in deze publicatie.

Van alle vijf de bijeenkomsten geeft deze publicatie in aparte kaders een impressie van het programma. Voor de uitgebreidere verslagen en conclusies geven we de downloadlinks. In dit 'hoofdverhaal' proberen we thematisch de verworven inzichten weer te geven.

Er is een gigantisch verschil tussen sociale acceptatie en ethische acceptatie.

RECHTVAARDIGHEID IS EEN VERHAAL

Voor velen is rechtvaardigheid een gevoel, of emotie. Iemand merkt op dat een rationale benadering van rechtvaardigheid te beperkt is. Het is belangrijk dat je 'geraakt' wordt, er moet een rol zijn voor emotie in rechtvaardigheid.

Dat sluit aan bij pleidooien voor nieuwe verhalen over onze ruimtelijke toekomst. De basis van die gedachte is dat mensen eerder worden geraakt door een goed verhaal dan door kille cijfers. We moeten vertellen over rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid om mensen mee te krijgen in een andere benadering. En daar hoort emotie bij. Niet voor niets spreken mensen over het gevoel onrechtvaardig te zijn behandeld eerder dan dat ze zeggen dat ze het daadwerkelijk zijn. Danielle Chevalier (Universiteit Leiden) zegt dat burgers een proces als rechtvaardig beschouwen wanneer ze het idee hebben dat ze voldoende gehoord zijn. Perceptie weegt daarmee zwaarder dan daadwerkelijk toegekende rechten.

Ingebed in de theorievorming zegt de Indiase filosoof en econoom Amartya Sen dat emotie de functie heeft om onrechtvaardigheden te signaleren, maar dat die emoties vervolgens rationeel moeten worden onderzocht. Zijn ze gerechtvaardigd, moet er inderdaad iets veranderen en waarom dan? De uiteindelijke rechtvaardigheidsbeslissing moet dus in belangrijke mate gestoeld zijn op argumenten en ratio. Vraag is dan of emotie

inderdaad alleen die signaalfunctie voor onrechtvaardigheden heeft (en wellicht een motivator om er iets aan te doen) of dat emotie een bredere rol kan en moet hebben in ontwikkelprocessen?

Ook op een andere manier is 'het verhaal' relevant; als het wordt gevoeld door ervaring, de werkelijkheid op straat. Mensen met een lichamelijke beperking bijvoorbeeld illustreren met hun verhalen voortdurend de onrechtvaardigheid van ruimtelijke ingrepen. Zij worden buitengesloten, hun leefomgeving wordt verkleind. Niet opzettelijk, maar omdat hun situatie niet wordt herkend en erkend.

Rechtvaardigheid.
- wat zijn wij aan elkaar verplicht?
- wat is de overheid aan ons verplicht?

THEORETISCHE DISCUSSIES

Gevoel en ervaring mogen een belangrijke motivatie zijn voor rechtvaardigheid. Maar dat is niet genoeg. We gaan ook op zoek naar een wetenschappelijke benadering in de hoop instrumenten te krijgen om rechtvaardigheid te verankeren in ruimtelijke ontwikkeling.

Max Weghorst en Edwin Buitelaar (beiden Universiteit Utrecht) gaan daarover in gesprek. Ook zij zien veel verschillende invullingen van rechtvaardigheid. Volgens Edwin gaat rechtvaardigheid over de vraag; wat zijn wij tot elkaar verplicht, en wat is de overheid

tot ons verplicht? Hoe verhoudt deze interpretatie zich tot begrippen als eerlijkheid en onpartijdigheid, waar rechtvaardigheid vaak mee wordt geassocieerd? Onpartijdigheid gaat over het proces van besluitvorming, terwijl rechtvaardigheid ook gaat over wat je krijgt, waar je gebruik van mag maken. Wat eerlijk is, hangt af van het perspectief dat je hanteert, dus welke waarden en verdelingsprincipes je centraal stelt. Rechtvaardigheid gaat over de argumenten die je geeft voor wat een eerlijke verdeling is en welke rechten en middelen er dan verdeeld worden. Edwin adviseert om niet bang te zijn voor conflict; dat is nodig om de diverse perspectieven op rechtvaardigheid scherp te krijgen. Hij merkt dat rechtvaardigheid steeds meer op de agenda staat. Termen als 'de inclusieve stad' of 'de eerlijke stad' regeren, maar de uitvoering ontbreekt vaak.

Als je ruimte maakt voor verschillende perspectieven op rechtvaardigheid, krijg je vaak een rommelig proces. Wees daarom vanaf het begin zo concreet mogelijk over wat je rechtvaardig vindt, en vermijd het gebruik van paraplu termen als inclusie en duurzaamheid. Je doet het goed als je de keuzes die je maakt goed kan verantwoorden. Je kan niet alles voor iedereen doen, niet alles is mogelijk, maar je moet het wel helder kunnen verwoorden.

Ook in de werksessie met Edwin en David ter Avest (Hogeschool Rotterdam) blijkt dat de kracht van het begrip rechtvaardigheid is dat het gesprek over de sociaal-fysieke infrastructuur ermee op scherp wordt gesteld. Maar de veelheid aan associaties en perspectieven vraagt dat daarna bij elk project moet worden gekozen voor een daarbij passende heldere invulling.

Daarom heb je dus een gemeenschappelijke taal nodig om met elkaar over rechtvaardigheid te kunnen spreken.

In de loop van de bijeenkomsten worden drie dimensies van rechtvaardigheid steeds meer leidend: verdeling, proces en erkenning. De drie gaan over waar je je mee bezighoudt, daarbinnen heb je allemaal perspectieven die richting geven over welke keuzes je zou kunnen maken.

In februari 2024 gaan we op de 'theorie-bijeenkomst' dieper in op verdeling, proces en erkenning. Op zoek ook naar een gemeenschappelijke taal met gemeenschappelijke begrippen, nodig om elkaar te begrijpen als je daar concreet aan werkt.

Mag er ook
dissensus zijn?

Erkende rechtvaardigheid

Deze dimensie stelt de vraag of de culturele, sociale en economische verschillen worden erkend in het proces en in de uitkomst.

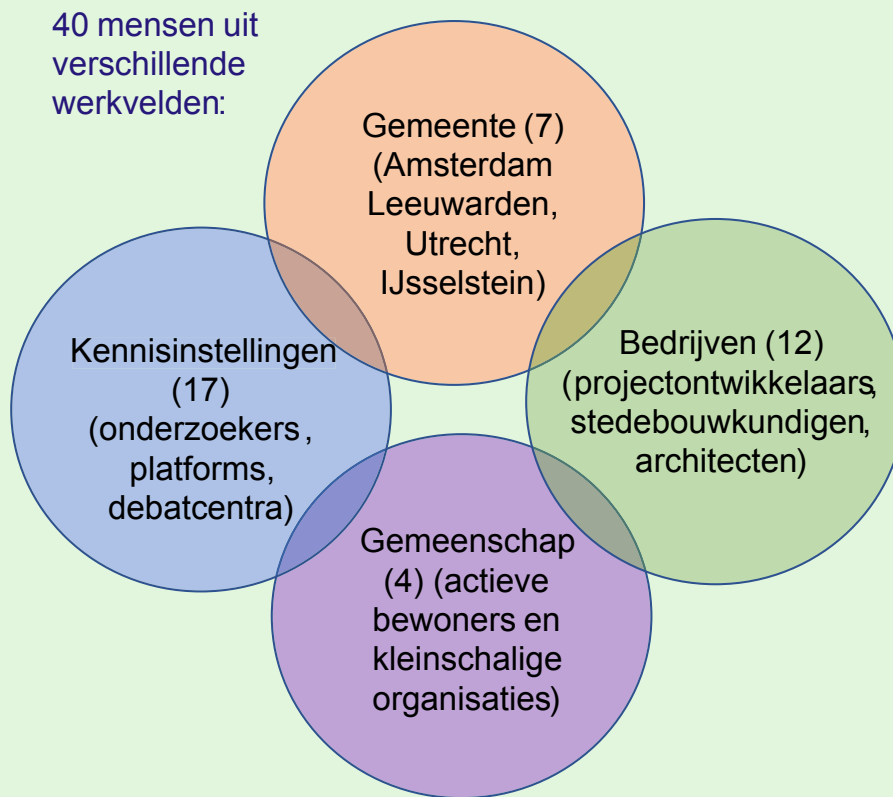
Hoe ga je bijvoorbeeld om met het feit dat in andere culturen heel andere waarden belangrijk zijn? En hoe zorg je ervoor dat waarden en ervaringen die je zelf niet kent en misschien niet begrijpt, wel kunnen worden erkend en meegenomen in het ontwerpen van de ruimte?

Nynke van Uffelen (TU Delft) gaat in een werksessie dieper in op erkenning. Zij legt uit dat mensen een fundamentele behoefte hebben om op verschillende manieren 'erkend' te worden: als uniek persoon met intrinsieke waardigheid en als iemand die een waardevolle sociale identiteit heeft of een waardevolle bijdrage levert aan de samenleving. Stedelijke ontwikkeling kan aan die menselijke behoeften voldoen door er letterlijk ruimte voor te bieden of die juist te hinderen door bijvoorbeeld de bijdrage van bewoners als lastig te bestempelen en te negeren. Daarom is kijken met erkenning als 'lens' zo belangrijk.

Bij een geschikt vraagstuk
... is er nog iets te kiezen

Wie zijn er of willen meedoen?

EXPERT: Marije Poel (Hogeschool van Amsterdam)

13 februari 2023 zijn we met vijftien deelnemers op het Stads kantoor van de gemeente Utrecht voor de eerste bijeenkomst van de Community of Practice. In de uitnodiging staat dat het 'doel van deze bijeenkomst is om de uitgangspunten, kaders en doelen van de CoP met elkaar vorm te geven'.

Maar eerst gaat het met Marije Poel over de CoP zelf. Wat is een Community of Practice? Theoreticus Étienne Wenger geeft een handzame samenvatting: 'Communities of practice are groups of people who share a concern or a passion for something they do and learn how to do it better as they interact regularly.' Voor invulling in de praktijk kan je dan allerlei activiteiten bedenken: informatievoorziening; een concreet probleem/casus samen behandelen; elkaar versterken met argumenten en ondersteunen in concrete opgaven; competenties ontwikkelen. In principe kan het alles zijn waarop de hierboven gegeven samenvatting van toepassing is: samen weet je meer en daardoor kan je krachtiger

handelen in je eigen praktijk.

In de discussie geeft de groep een eigen invulling aan de CoP. Bijvoorbeeld 'practice' ook letterlijk nemen: dus veel uitwisseling aan de hand van casussen. Genoemd wordt het belang van goede verslaglegging, zorgen dat de output zichtbaar en aantrekkelijk is. Wat ook terugkomt, is dat reflectie bij elke bijeenkomst een belangrijke rol moet spelen. Wat zijn onze rollen? Welke fouten zijn gemaakt? Waarom lukken dingen niet of wel? Wat leren we uit het verleden? Wat zijn de dilemma's? Het doel is om kennis op te bouwen en die bij elke nieuwe bijeenkomst te gebruiken, in plaats van iedere casus van nul af aan te beginnen.

En natuurlijk gaat het ook over rechtvaardigheid zelf. Op tafel komt een enquête onder deelnemers aan de conferentie in november 2022. Het levert het begin van waar rechtvaardigheid in de stad over zou moeten gaan:

- rechtvaardigheid in participatieprocessen 87,2 procent (34x)

- rechtvaardigheid in het ontwerpen van de stad 82,1 procent (32x)
- kansengelijkheid 59 procent (23x)
- rechtvaardigheid op de woningmarkt (53,8 procent, 21x)

In de bijeenkomst wordt dat concreet gemaakt door een waslijst van onderwerpen. Zo'n beetje alles waar ruimtelijke ontwikkeling aan de orde is komt langs als een thema dat vraagt om meer rechtvaardigheid, van wijkontwikkeling tot mobiliteit, van biodiversiteit tot openbare ruimte. Die breedheid is vanzelfsprekend, maar ook een valkuil die we later nog vaker zullen tegenkomen. Als rechtvaardigheid bij zo ongeveer alles een rol speelt, hoe kan je er dan specifiek aan werken?

Maar het enthousiasme om door te gaan is er en er worden concrete plannen gemaakt voor het vervolg.

- > [Een uitgebreider verslag van deze bijeenkomst vind je hier.](#)

Bijeenkomst 2 – DE PRAKTIJK

EXPERTS: Jessica Offenbergh (gemeente Utrecht), Max Weghorst (Universiteit Utrecht)

Zoals voorgenomen bij de eerste bijeenkomst, is op 26 juni 2023 tijdens de tweede bijeenkomst een casus de leidraad voor de discussie. De gemeente Utrecht werkt aan het Beurskwartier, een toekomstige stedelijke wijk met hoge dichtheid en een grote diversiteit aan bewoners.

Het Beurskwartier is een ontwikkeling nabij Utrecht CS met minstens 2.500 nieuwe woningen. Gebouwen verschillen tussen de twaalf en negentig meter in hoogte met daarin straks appartementen en werkruimten in verschillende maten en prijsklassen, koop- en huurwoningen (dertig procent sociaal), nieuwe werkplekken en diverse voorzieningen voor cultuur, recreatie en uitgaan. Verbonden door twee parken. Geen auto's, maar wel minihubs per bouwblok, waarin functies komen die normaliter op straat te vinden zijn, zoals afval, fietsparkeren, deelmobiliteit en ruimte voor logistieke afhandelingen.

Kaderstellend is het Utrechtse credo 'ongelijk investeren voor gelijke kansen', dat door Jessica Offenbergh wordt toegelicht. De gemeente heeft daarbij drie principes: a. een basis bieden, b. het tegen gaan van ongewenste verschillen en c. een eerlijke kans (individueel maatwerk en drempels wegnemen). Het zijn de leidende principes om

rechtvaardigheid in de ontwikkeling van een gebied zoals Beurskwartier een plek te geven.

Het belangrijkste thema in het gesprek – en tamelijk universeel bij vergelijkbare opgaven: de uitdaging van een gedeelde identiteit en gezamenlijkheid creëren in een buurt met mensen die heel andere, en wellicht botsende culturen, levensstijlen en behoeften hebben.

De belangrijkste conclusies:

- Er kan vooraf meer en beter nagedacht worden over hoe de omgeving gestuurd gaat worden als alles eenmaal gebouwd is. Hoe komt in eerste instantie de samenstelling en spreiding van bewoners in de wijk tot stand? En hoe creëer je gezamenlijkheid? Concreet gaat het om opbouwwerkers, of zelfs een soort 'sociale opvoedcursussen', om met elkaar samen te leren leven. Daarnaast een omgeving/plekken creëren die een laag instapniveau (taalniveau, intellectueel niveau) vragen.
- Het tegemoetkomen aan de (ruimtelijke) behoeften van alle (typen) bewoners wat betreft gemeenschappelijke voorzieningen kost veel ruimte, tijd en investeringen. Dat gaat om concrete dilemma's: maak je ruimte voor particuliere moestuinen of

openbare parken? Laat je bewoners afdragen voor voorzieningen naar inkomen of naar gebruik? Wat voor woningen bouw je op de meest aantrekkelijke plekken in de wijk? Als oplossing om hiermee om te gaan worden de bewoners zelf aangedragen: laat hen actief meedenken, ook bij de tenders. Zij zijn de stakeholders.

- Verschillen in inkomen en daarmee samenhangend de betaalbaarheid en toegankelijkheid van voorzieningen en activiteiten komen veel aan bod. Daarbij is gesproken over het belang van zorgen voor bereikbare en betaalbare voorzieningen, maar net zo goed over ruimte voor privileges tegen betaling en het activeren van bewoners die zelf (vrijwillig) iets kunnen betekenen voor de wijk.

Waardevolle suggesties; ideeën die vragen om een meer praktische uitwerking om in te kunnen zetten bij gebiedsontwikkeling. Al ging de focus van het gesprek door de inzet op 'gedeelde identiteit en gezamenlijkheid' naar de sociale ambities en voorzieningen en minder naar de ruimtelijke ontwikkeling.

- > [Een uitgebreider verslag van de bijeenkomst vind je hier.](#)

Procedurele rechtvaardigheid

Dit onderdeel van rechtvaardigheid gaat over het besluitvormingsproces dat tot de uitkomst leidt. Zijn de stappen die gezet worden eerlijk? Kunnen alle belanghebbenden op een eerlijke manier deelnemen aan de besluitvorming? Veel wordt duidelijk door de vraag 'wie'. Wie ontwerpt het proces, wie bepaalt wie toegang heeft, wie bepaalt wat er met de uitkomsten gebeurt.

In de CoP komen verschillende overwegingen voor een rechtvaardig ontwikkelproces langs. Bijvoorbeeld dat rechtvaardigheid vertaald kan worden in het recht van bewoners en gebruikers om de stad, hun leefomgeving, vorm te geven als gelijkwaardige partners van overheid en private partijen. Maar hoe zit het dan met bewoners die daar de tijd en/of zin niet voor hebben? Hoe kunnen zij erop vertrouwen dat zij goed vertegenwoordigd worden? En naast het recht op deelname of vertegenwoordiging gaat het bij de inrichting van het proces ook om de verankering van breed geaccepteerde waarden zoals transparantie, toegang tot de juiste informatie en respect. Waarborgen van een 'rechtvaardig' proces is niet alleen belangrijk omdat het kan leiden tot rechtvaardige uitkomsten, maar ook omdat het ervoor kan zorgen dat bewoners het proces als eerlijk ervaren. En een eerlijk proces leidt er toe dat bewoners ook de uitkomst eerder als eerlijk ervaren.

Verdelende rechtvaardigheid

Ook wel uitkomstrechtvaardigheid. Wat vinden we van waarde, aan wie zou dat moeten toekomen en waarom? Wat is een juiste verdeling van middelen? Wat voor rechten kennen we aan mensen toe? Dit onderdeel van rechtvaardigheid gaat over de eerlijkheid van de uitkomst. Worden bijvoorbeeld maatschappelijke voorzieningen gelijk verdeeld over een stad, of gaat het er juist om dat mensen met minder gemakkelijke toegang tot middelen en voorzieningen een streepje voor hebben om tot een eerlijke uitkomst te komen?

Mandy Leeuwis (sociaal strateeg gemeente Utrecht) en Jelmar Oomkens (sociaal architect gemeente Utrecht) leggen in een werksessie tijdens een van de CoP-bijeenkomsten uit dat de gemeente aan de lat staat om keuzes te maken. Zij benoemen drie manieren waarop een gemeente keuzes kan maken, en daarmee kan bijdragen aan verdelende rechtvaardigheid. Bijvoorbeeld: 1. Groeien in balans; in sommige wijken is meer nodig om als stad in balans te blijven groeien. 2. Ongelijk investeren voor gelijke kansen; inzetten op buurten of mensen die dit het meeste nodig hebben. 3. Prioriteiten stellen die verschil maken zoals bestaanszekerheid, kansrijk opgroeien en gezond samenleven.

Naast meer academisch onderzoek en discussie zijn onderzoek en toepassing in de praktijk ook te vinden op bijvoorbeeld de Hogeschool van Amsterdam, die in 2023 het Centre of Expertise Urban Governance and Social Innovation een nieuwe naam gaf: Expertisecentrum Rechtvaardige Stad. Daarmee 'richten we ons de komende jaren op praktijkgericht onderzoek en onderwijs met betrekking tot de verdeling van schaarste en overvloed, evenals de lusten en lasten in onze samenleving. Ook gaat het over de realisatie van de rechten die elke bewoner heeft, met gelijke toegang tot procedures en systemen.' De Hogeschool van Amsterdam is op basis daarvan actief vertegenwoordigd in het kernteam van de CoP.

Op de bijeenkomsten van de CoP zien we ook vertegenwoordigers van andere hogescholen, zoals Hogeschool Rotterdam, Fontys Hogeschool en Hogeschool Arnhem en Nijmegen. En naast Utrecht ook andere universiteiten, zoals Leiden en Wageningen.

POSITIES IN DE PRAKTIJK

Veel deelnemers aan de CoP werken in de praktijk aan een rechtvaardige stad vanuit een professionele en/of maatschappelijke positie. Ze komen naar de bijeenkomsten om vandaaruit een bijdrage te leveren en de opgehaalde kennis (zowel theoretisch als praktisch) van anderen mee te nemen naar hun praktijk. Het is daarom zinvol om inzichten rond die verschillende posities te verzamelen. Uiteraard op basis van de bijeenkomsten en dus niet representatief voor elk aspect van zo'n positie. En ook niet elke positie is even goed vertegenwoordigd.

POSITIES IN DE PRAKTIJK – BEWONERS

Rechtvaardige en onrechtvaardige ruimtelijke ontwikkeling eindigt in gevolgen voor bewoners. Meer rechtvaardigheid kan ook beginnen bij bewoners. Saïda el Ghabzouri en Asmae Kharmich van Actiegroep Wildemanbuurt komen aan het woord. Zij werken mee aan het Nationaal Programma Nieuw-West in Amsterdam en zijn 'ondernemende' bewoners die lokaal problemen herkennen en verwoorden. Zij richten zich specifiek op de doorstroming van huurders in woningen die niet langer passend zijn. Zij gaan serieus in gesprek met bewoners die vastzitten in het systeem en coachen hen om de vicieuze cirkel te doorbreken. Volgens hen zou er minder nieuwbouw nodig zijn als je de doorstroom beter regelt.

Kijk je goed naar de behoefte van de mensen, dan is er vaak wel een oplossing. Een voorbeeld is de 'groot naar beter' regeling, mensen weten daar niet van, maar als je met hen in gesprek gaat blijkt dat ze het wel willen. Belangrijk is dat er maatwerk geleverd kan worden, een combinatie van fijngevoeligheid en no-nonsense, wat past bij de wijk en haar bewoners.

Saïda en Asmae laten zien dat vrijwilligers die – meer dan professionals van gemeente en corporatie – de tijd nemen om met bewoners te praten, vaker tot betere oplossingen komen.

Zico Lopes (architect Spatial Codes) vertelt in een werksessie hoe hij tot een nieuw ontwerp komt voor het Bospolderplein in Rotterdam, samen met acht jongeren uit de buurt. Hij laat hen hun eigen wensen formuleren en bewoners interviewen. Zico neemt met hen de ontwerpkeuzes door en ziet zichzelf als facilitator. Hij zorgt ervoor dat het werk van de jongeren wordt omgezet in formele ontwerptekeningen. Het is een dienstbare opstelling waarbij professionele vaardigheden worden ingezet om bewoners optimaal mee te laten beslissen over hun leefomgeving.

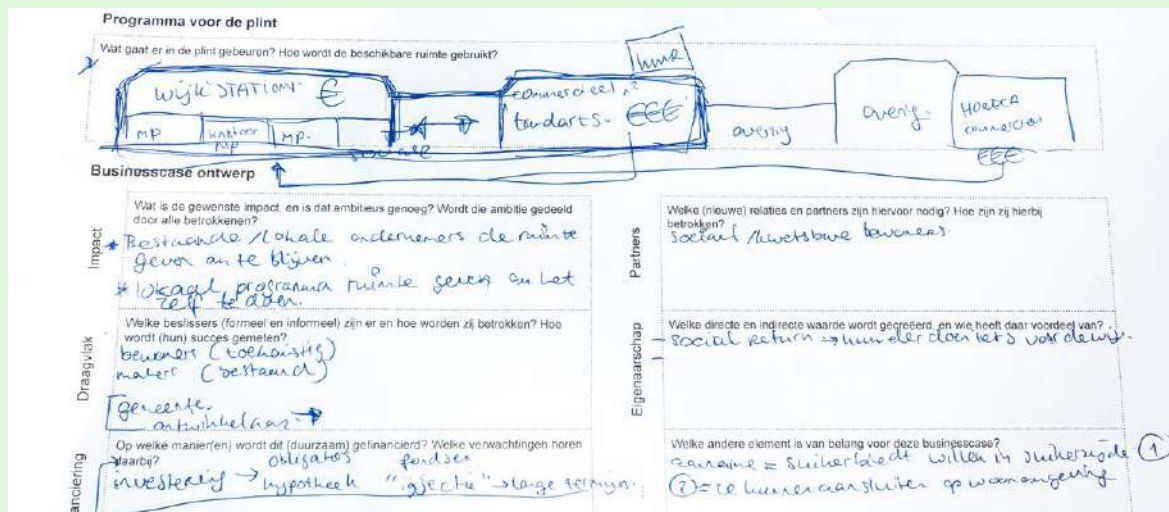
De rol van bewoners in de CoP is tot nu toe te beperkt om algemene conclusies te trekken. Toch valt aan deze twee voorbeelden op dat bewoners niet alleen vertegenwoordigd moeten zijn in het proces om vanuit belangen hun stem te laten horen, maar dat zij ook in staat zijn de kwaliteit van dat proces te verhogen.

POSITIES IN DE PRAKTIJK – GEMEENTEN

Het lokale niveau is de plek waar besluiten genomen worden over gebiedsontwikkelingen, en waar sociaal beleid gemaakt wordt. In de CoP zijn gemeenten terecht goed vertegenwoordigd.

Het is een hardnekkig probleem, maar sociaal en fysiek domein worden nog vaak als gescheiden werelden behandeld, zowel binnen de overheid als bij private partijen. Daar waar de ambities wel hetzelfde zijn, zijn de instrumenten en werkwijzen heel verschillend. Om deze werelden bij elkaar te brengen moet de maatschappelijke opgave centraal komen te staan, juist ook in het fysieke domein.

Bijeenkomst 3 – ALTERNATIEVE BUSINESSCASES

EXPERTS: Siobhan Burger (Dura Vermeer), Eva de Klerk (Grondbankmodel), Marc van Leent (Bijzondere plekken), Sander van Schijndel (Werkcorporaties), Gerdien Stoel (gemeente Utrecht), Janny Alberts (NV Zeedijk), Thomas Siderius (Community Wealth Building), Nathan Rozema (Krachtstation), Marieke Hillen (Wijkpaleis), Harry-Jan Bus (Theater Walhalla)

Op 10 oktober 2023 zijn we te gast bij Siobhan Burger van Dura Vermeer in Utrecht. Dura Vermeer – een van de grootste bouwondernemingen in Nederland – werkt (met andere partijen) aan de Suikerzijde in Groningen. De Suikerzijde is een nieuwe ontwikkeling op een oud fabrieksterrein met zo'n 5.000 woningen. Daarbij is ruimte voor 7.000 vierkante meter niet-woonprogramma, voor zowel commerciële als maatschappelijke functies.

Deze derde bijeenkomst van de Community of Practice trekt een grote groep deelnemers. Met zo'n zestig aanwezigen gaan we onderzoeken hoe in de commerciële plinten van het centrum van de nieuwe wijk ook plek is te realiseren voor maatschappelijke functies. Functies die, zeker in de startfase, de gebruikelijke huur niet kunnen opbrengen, maar via nieuwe businesscases wellicht toch te realiseren zijn. En functies waarvan iedereen die betrokken is bij de ontwikkeling van de wijk, zich realiseert dat ze essentieel zijn voor het sociaal functioneren en dat ze de potentie hebben om een wijk of stad rechtvaardiger te maken, dat wil zeggen de wijk voor alle bewoners tot een betere leefomgeving te maken.

We praten over 'placemaking' met sociale ondernemingen, met plekken voor ontmoeting, voor cultuur, voor emancipatie. We praten over vormen van eigenaarschap en modellen die bijdragen aan maatschappelijk rendement op de lange termijn en die door andere

organisatie- of financieringsvormen toch een plek in een commerciële plint kunnen 'veroveren'.

Negen praktijkvoorbeelden uit verschillende plaatsen in Nederland worden door evenzoveel groepen 'doorgedacht' naar een plek in de Suikerzijde.

1. GRONDBANKMODEL. Het Grondbankmodel fungeert als een participatiemaatschappij, als juridisch en financieel vehikel voor eerlijke en inclusieve stadsontwikkeling, waarbij alle ruimtegebruikers partners zijn in gebouwen, wijken en buurten.
2. BIJZONDERE PLEKKEN. Samen met bewoners ontwikkelt Bijzondere plekken op private grondslag (gastvrije) ontmoetingsplekken voor een inclusieve stad.
3. WERKCORPORATIES. Werkcorporaties kan je vergelijken met woningbouwverenigingen, maar dan geënt op bedrijfsruimte (niet verwarren met coöperaties).
4. KOSTEN VOOR DE BATEN. Hoe kan je de kosten die voor de baten uitgaan, de langetermijninvestering als gemeente of belegger naar voren halen en daarmee een onrendabele businesscase rendabel krijgen?
5. NV ZEEDIJK. Deze NV bestaat uit een mix van het bedrijfsleven, gemeente en woningcorporatie Ymere. De NV verhuurt panden in meerdere prijsklassen en selecteert bewust lokale en maatschappelijke ondernemers om voor een lagere prijs te huren en zo bij te dragen aan het karakter van de buurt.
6. COMMUNITY WEALTH BUILDING. Community Wealth Building richt zich op het versterken van lokale gemeenschappen door de welvaart binnen die gemeenschappen te vergroten en te behouden.
7. KRACHTSTATION. Het Krachtstation bevordert en versterkt de veerkracht en het welzijn van de lokale gemeenschappen. Het geeft, door de betaalbare huur en vele flexibele ontmoetingsruimten, kleine en sociale wijkondernemers (zorg, sport, onderwijs, horeca) de kans om zich in te zetten voor hun buurt.
8. WIJKPALEIS. Als beursgenoten een pand gekocht, waarmee zij zorgen dat dit op lange termijn geld oplevert voor de gemeenschap.
9. THEATER WALHALLA. Ondernemers zijn, onder leiding van het Theater Walhalla, op zoek gegaan naar een constructie om zelf eigenaar te worden. Zij hebben zich verenigd in een financieringsmaatschappij. De ondernemers hebben zelf regie over de invulling en programmering van de plint.

Als er één conclusie valt te trekken, dan is het deze: deze initiatieven bewijzen dat het kan. Ze functioneren in de praktijk en creëren betekenisvolle plekken.

> [Een uitgebreider verslag van de bijeenkomst met veel meer informatie over de casussen vind je hier.](#)

Bijeenkomst 4 – THEORIE

EXPERTS: Max Weghorst (Universiteit Utrecht), Marthe Singelenberg (Hogeschool van Amsterdam), Petra van der Kooij (Planbureau voor de Leefomgeving), Danielle Chevalier (Universiteit Leiden), Charissa Leiwakabessy (Universiteit van Amsterdam)

Voor de vierde bijeenkomst zijn we op 5 februari 2014 in het Science Park in Utrecht als gast van de Universiteit Utrecht. Een passende locatie, want deze bijeenkomst heeft een theoretisch karakter.

We bespreken zo gemakkelijk of zaken al of niet rechtvaardig zijn, maar is het zo eenvoudig? Want na drie bijeenkomsten komt deze vraag steeds nadrukkelijker naar voren: bedoelen we wel hetzelfde als we het hebben over een rechtvaardige stad? Wat verstaan we daaronder? En wat betekent dat voor de keuzes die we maken?

Om met elkaar te kunnen praten over, en werken aan rechtvaardigheid is een gedeelde taal van groot belang. Die taal ontbreekt tot nu toe, ook binnen de Community of Practice. Er zijn verscheidene perspectieven op wat rechtvaardig is. Om te kunnen beargumenteren welk perspectief moet worden gekozen voor een bepaalde ontwerp- of beleidskeuze en daarover met elkaar te kunnen discussiëren, moeten we ergens een gedeelde basis hebben. Die gedeelde basis kan liggen in een gedeelde taal. Om ons te voeden hebben we veel verschillende experts uitgenodigd. Onze zoektocht begint bij het vaststellen van drie verschillende dimensies van rechtvaardigheid: verdeelende rechtvaardigheid, procedurele rechtvaardigheid en erkennende rechtvaardigheid.

Samen met de experts hebben we deze dimensies vervolgens uitgesplitst: wat onderscheidt

deze dimensie? Wat zijn de bouwstenen waaruit deze dimensie is opgebouwd? En welke praktische handvatten zijn er (nodig) om dit toe te passen? Daaruit komt een eerste verkennende inhoudelijke invulling van de dimensies en de diverse bouwstenen. Deze invulling zal verder aangescherpt en aangevuld moeten worden, maar is een goede eerste stap om te komen tot een meer gemeenschappelijke taal die ons helpt met elkaar over rechtvaardigheid te spreken.

De bouwstenen van de drie dimensies die uit de bijeenkomst naar voren komen, worden hier in trefwoorden gegeven.

VERDELENDE RECHTVAARDIGHEID.

Ook wel uitkomstrechtvaardigheid of inhoudelijke rechtvaardigheid. Deze dimensie van rechtvaardigheid gaat over de eerlijkheid van de uitkomst. Wat is een juiste verdeling van middelen? Wat voor rechten kennen we aan mensen toe? Bouwstenen: reikwijdte, waarden, middelen, principes, plaats en duur.

PROCEDURELE RECHTVAARDIGHEID.

Deze dimensie van rechtvaardigheid gaat over het besluitvormingsproces dat tot de uitkomst leidt. Zijn de stappen die gezet worden eerlijk? Kunnen alle belanghebbenden op een eerlijke manier deelnemen aan de besluitvorming? Bouwstenen: oorsprong en zeggenschap van en over het proces, wie wordt in staat gesteld deel te nemen, wie bepaalt

wat er met de inbreng en belangen gebeurt, inzicht in belangen van deelnemers, inzicht in wie ontbreken aan tafel, de perceptie van rechtvaardigheid, hoe en wie behartigt de belangen van generaties na ons en het ecosysteem.

ERKENNENDE RECHTVAARDIGHEID.

Deze dimensie zoekt uit of de culturele, sociale en economische verschillen worden erkend in het proces en in de uitkomst. Hoe ga je bijvoorbeeld om met het feit dat in andere culturen heel andere waarden belangrijk zijn? En hoe zorg je ervoor dat waarden en ervaringen die je zelf niet kent en misschien niet begrijpt, wel kunnen worden erkend en meegenomen in het ontwerpen van de ruimte? Bouwstenen: belangenafweging, solidariteit, respectvolle communicatie, transparantie in besluitvorming, rolverdeling, relaties en perspectieven, bewustwording van perspectieven, commitment, erkenning van geschiedenis, machtsdynamieken, besluitvormingsprocedures, verantwoordelijkheid, iteratieve aanpak, legitimering, perspectief.

Theorievorming rond rechtvaardigheid gaat door en blijft nodig, ook binnen de CoP, al zal niet iedereen daar in gelijke mate aan meedoen, maar wel geïnteresseerd zijn in de toepassing ervan in de praktijk.

- > [Een uitgebreider verslag van deze bijeenkomst met uitwerking van dimensies en bouwstenen vind je hier.](#)

In de CoP wordt een voorbeeld van de gemeente Utrecht gedeeld. Souhail Chaghrouani – programmamanager sociaal van de gemeente Utrecht – legt uit hoe in Utrecht een ‘sociale propositie’ is ontwikkeld, wat de maatschappelijke agenda bevat voor ruimtelijke ontwikkelingen. Daarmee doorbreek je de schotten tussen het sociaal en fysiek domein, het vraagt om meer integraal werken.

Dat brengt een andere rol van de overheid met zich mee, waarbij de gemeente zich meer als partner opstelt van bewoners, bedrijven, stichtingen en buurtorganisaties. Maar niet alleen beleidsmatig bestaan er schotten bij gemeenten. Als wordt besloten om bewoners een belangrijke rol te geven in bijvoorbeeld herontwikkelingen in de bestaande stad, is het nog niet zo gemakkelijk om de verschillende diensten even soepel te laten meewerken. Van beheer openbare ruimte tot infrastructuur, van marktmeester tot monumenten en archeologie, vaak wordt gewerkt vanuit het belang van de eigen dienst. Ook daar is werk aan de winkel voor de lokale overheid.

we focussen te veel op kosten en baten, en te weinig op maatschappelijk rendement.

Waarom hoeven designers geen eed af te leggen?

POSITIES IN DE PRAKTIJK – ONTWERPERS

In de stedelijke ontwikkeling zijn verschillende ruimtelijke posities te zien, van ontwerpers tot ontwikkelaars en corporaties. Waarbij ontwerpers zowel in overheidsdienst kunnen zijn of bij een privaat bureau. Experts Simon Franke (Trancity) en Wouter Veldhuis (MUST en College van Rijksadviseurs) leggen in hun werksessie uit dat zij die verschillende partijen willen vangen in het woord ‘stedebouw’. ‘Stede’ staat niet voor stad of steden, maar voor plek. Na de laatste spellingshervorming werd stedebouw stedenbouw, dus het bouwen van steden. Dat is puur ruimtelijk gedacht terwijl in stedebouw zo mooi gevangen is dat het maken van een plek alleen maar kan als ruimtelijke en sociale disciplines in samenwerking met gebruikers werken. Ontwerpers zouden zich niet moeten beperken tot het uitvoeren van een ruimtelijke opdracht, maar hun positie verbreden tot samenwerken met andere partijen en hun vakuitoefening verbreden tot een publieke taak die op meerdere manieren vorm kan krijgen. Daarmee kunnen zij rechtvaardigheid agenderen en zich in een ontwikkelproces tot hoeder daarvan positioneren door bijvoorbeeld steeds de drie rechtvaardigheidsdimensies in het hoofd te hebben en toe te passen in het werk. Voor wie ben je aan het werk, hoe vertegenwoordig je die in het proces, hoe verdeel je ruimte en functies en voorzieningen rechtvaardig. Vaak worden in zo’n situatie belanghebbenden buitengesloten, vaak onbewust omdat zij hun stem niet kunnen of willen verheffen. Dat kunnen

kwetsbare bewoners zijn die niet de weg kennen om zich te laten horen, maar het kunnen ook toekomstige generaties zijn of de biodiversiteit in de Noordzee.

POSITIES IN DE PRAKTIJK – PRIVATE PARTIJEN

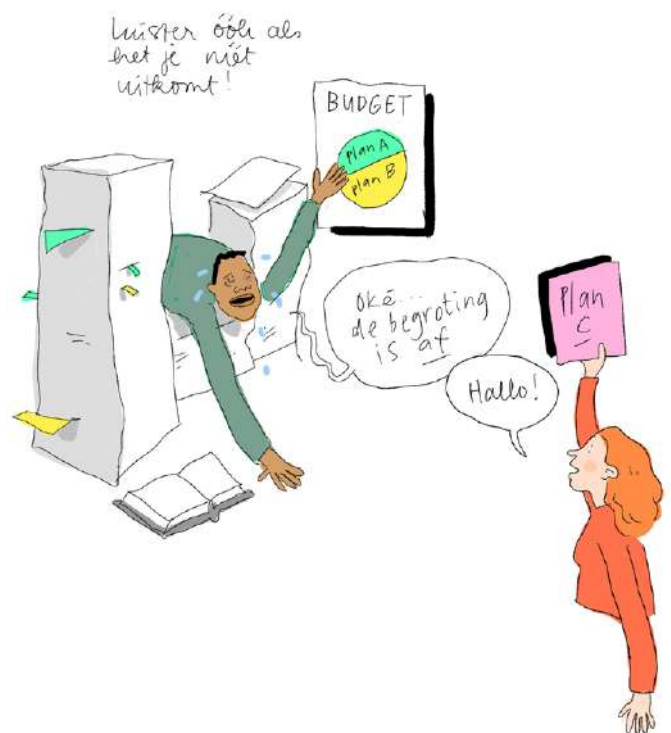
Private partijen zoals ontwikkelaars hebben, vaak onbewust, een enorme invloed op de rechtvaardige stad. Zij leggen, binnen de gestelde kaders, de netwerken en systemen aan voor de fysieke leefomgeving. Met de grote druk op capaciteit bij gemeenten en corporaties wordt deze invloed alleen maar groter. Op basis van een uitvraag of een bestemmingsplan bepalen zij welke typologieën woningen worden gemaakt, welke specifieke doelgroepen hierbij voor ogen zijn, hoe de samenhang in een buurt wordt gestructureerd en welke voorzieningen hierin een plek krijgen (verdelende rechtvaardigheid). Tegelijkertijd geven zij het ontwikkelproces vorm en hebben hier de regie over, en bepalen daarmee vaak direct en indirect wie toegang heeft tot het ontwerpproces en wie hierop inspraak heeft en wie niet (procedurele rechtvaardigheid). Veel private partijen vinden het niet aan hen om verantwoordelijkheid te dragen voor de balans tussen maatschappelijk en economisch rendement en het toetsen van rechtvaardige keuzes en maatschappelijke kwaliteit, maar bijvoorbeeld aan de gemeente om dat soort keuzes te verankeren bij het uitschrijven van een tender.

Ter illustratie dat het anders kan, de casus 'hoe realiseren we maatschappelijk programma in de commerciële plinten van winkelgebieden van een nieuw te ontwikkelen woonwijk'. Daarvoor is de CoP te gast bij Dura Vermeer in Utrecht, die de ontwikkeling van de Suikerzijde in Groningen inbrengt als casus. Het probleem is dat veel maatschappelijke voorzieningen de commerciële huur niet kunnen opbrengen, terwijl iedereen de sociale en culturele waarde ziet voor dit soort functies in een nieuwe wijk. Denk aan ontmoetingsplekken zoals een buurthuis, een leeszaal of cultuur, sociale ondernemers, nieuwe vormen als werkcorporaties. Soms is het mogelijk om op basis van een overduidelijk maatschappelijk rendement al dan niet tijdelijk een lagere huur te bedingen, of zijn er

subsidiemogelijkheden.

Maar de inzet van de bijeenkomst is vooral het zoeken naar andere businessmodellen om de financiering van zo'n plek rond te rekenen. Een keur aan experts presenteert modellen, met bijbehorende plekken, die gebaseerd zijn op andere vormen van draagvlak en eigenaarschap, van investering en exploitatie. Veelal initiatieven die zich in de praktijk bewezen hebben. In de kern maken al deze businessmodellen gebruik van de kracht van bewoners en gebruikers, bij financiering en beheer. Voor de aanwezige ontwikkelaars opent het een perspectief op hoe juist ook zij een rol kunnen spelen om dit mogelijk te maken.

Natuurlijk zijn de rollen van ontwikkelaar, corporatie en belegger heel verschillend bij het realiseren van rechtvaardigheid en maatschappelijk rendement. Waar voor sommige partijen na bouw en verkoop hun betrokkenheid eindigt, zijn andere juist ook in de gebruiksfase eigenaar en hebben zij dus belang bij langdurig succesvolle sociale structuren en voorzieningen. Dat kan leiden tot andere financiële rendementseisen voor korte of lange termijn en andere risicoanalyses. De Community of Practice kan de bewustwording hierover te vergroten.

Bijeenkomst 5 – DE RECHTVAARDIGE STAD 2024

EXPERTS: Saida el Ghabzouri en Asmae Kharmich (actiegroep Wildemanbuurt in Amsterdam), Max Weghorst en Edwin Buitelaar (Universiteit Utrecht), Souhail Chaghrouani (gemeente Utrecht), Raymond Landegent (Oase Rotterdam), Nynke van Uffelen (TU Delft), Mandy Leeuwis en Jelmar Oomkens (gemeente Utrecht), Ferry van de Mosselaer (Fontys), Mike de Kreek (Hogeschool van Amsterdam), Zico Lopes (architect), David ter Avest (Hogeschool Rotterdam), Simon Franke (Trancity), Wouter Veldhuis (MUST en College van Rijksadviseurs), Teddy Uijtewaal (Professional Rebel). En dagvoorzitters: Siobhan Burger (Dura Vermeer) en Mats Siffels (strategisch adviseur en innovatie-expert)

Als afsluiting van anderhalf jaar denken en werken aan een meer rechtvaardige stad houdt de Community of Practice op 10 juni 2024 een conferentie in Oase in Rotterdam. Oase is cultureel podium, café en lab voor een rechtvaardige, duurzame stad. Hoewel de CoP ruim een jaar lang bepaald niet in de schaduw heeft geopereerd, ambiëren we voor deze bijeenkomst een groter publiek te bereiken met een caleidoscopisch programma, dat is samengesteld om verschillende posities en meerdere fasen in een ruimtelijk project een plek te geven. Dat spreekt kennelijk aan, want de meerderheid van de aanwezigen is voor het eerst bij een CoP-bijeenkomst.

In het plenaire deel van het programma starten we met het bewonersperspectief:

- Saida el Ghabzouri en Asmae Kharmich. Op eigen initiatief, maar inmiddels aangehaakt bij het Nationaal Programma Nieuw-West in Amsterdam, coachen zij huurders die wonen in een niet meer passende woning in de Wildemanbuurt in Amsterdam en willen doorstromen. Een initiatief dat laat zien dat bewoners zelf invloed kunnen uitoefenen op hun leefomgeving. Een voorwaarde voor een meer rechtvaardige stad.
- Max Weghorst en Edwin Buitelaar gaan vervolgens in gesprek over de toepassing van theoretische inzichten. Conclusie: wees van begin af aan helder en concreet over wat je rechtvaardig vindt en vermijdt algemene termen als inclusie. Zorg dat je de keuzes die je maakt kan verantwoorden.
- Souhail Chaghrouani legt als programmamanager Sociaal van de gemeente Utrecht uit hoe zij het gescheiden werken van het sociale

en fysieke domein doorbreken door de maatschappelijke opgave centraal te stellen. Juist daarin kan je rechtvaardige doelen formuleren.

- Raymond Landegent, mede-oprichter van Oase, de locatie van deze dag, vertelt hoe hij in de praktijk verschillende groene initiatieven van de grond heeft gekregen. Van tegelwippen en geveltuinen tot binnentuinen en voedseltuinen. Het is het in de praktijk brengen van het 'recht op de stad': invloed uitoefenen op je eigen leefomgeving.
- Centraal op die dag staat een aantal werksessies:
- Nynke van Uffelen gaat met haar groep de diepte in door de focus te leggen op 'rechtvaardigheid als erkenning', een 'lens' die de mens centraal stelt, als uniek persoon met intrinsieke waardigheid en die vandaaruit een waardevolle bijdrage levert aan de samenleving.
 - Mandy Leeuwis en Jelmar Oomkens bespreken de toenemende kansenongelijkheid bij specifieke groepen en buurten in hun stad Utrecht en hoe daarvoor drie prioriteiten worden geformuleerd: bestaanszekerheid, kansrijk opgroeien en gezond samenleven.
 - Saida el Ghabzouri en Asmae Kharmich gaan samen met Ferry van de Mosselaer en Mike Kreek verder in gesprek over hun praktijk als doorstroomcoach. Woningcorporatie en gemeente zien dat Saida en Asmae een unieke 'praktijk' hebben ontwikkeld, leerzaam voor hun eigen werk.
 - Zico Lopes vertelt in zijn workshop hoe hij als architect voor het ontwerp van het Rotterdamse Bospolderplein acht jongeren uit de buurt een centrale rol geeft in de ontwikkeling van het project.

Van buurtbewoners interviewen tot schetsen voor inrichting van het plein, waarbij hij als ontwerper faciliterend is. Zo ontstaat bij de jongeren een vorm van eigenaarschap en verantwoordelijkheid voor de toekomst van het plein.

- David ter Avest en Edwin Buitelaar leggen hun groep voor dat in het gesprek over de sociaal-fysieke infrastructuur rechtvaardigheid op tafel moet komen, omdat daarmee elk overleg meteen op scherp wordt gezet. Dan kan je vervolgens goed onderbouwde keuzes maken uit de vele associaties, definities en perspectieven die met het begrip rechtvaardigheid meekomen.
- Simon Franke en Wouter Veldhuis bespreken met hun groep de inhoud van hun recente Stadsessay 'Onderweg naar de rechtvaardige stad', waarin zij 'sociale' begrippen als vertrouwen, wederkerigheid en gemeenschap als basis zien voor rechtvaardige ruimtelijke ontwikkeling. En zij leggen de groep als casus de vraag voor die zij kregen van het Van Eesteren Museum: wat zijn de uitgangspunten en vormen van een tentoonstelling op basis van het essay?

Teddy Uijtewaal – productieleider van de middag – sluit met een persoonlijk gedicht de middag af. Daaruit het volgende citaat: 'Maar waar is mijn stem in jouw verhaal. Waar hoort mijn beperking, mijn historie of mijn seksualiteit. Hoe bouwt de stad rechtvaardig een plekje voor iedereen. Voor de kleur van mijn huid of mijn haar.'

- > [Een uitgebreider verslag van de bijeenkomst vind je hier.](#)

POSITIES IN DE PRAKTIJK – WIJK- EN GEBIEDSONTWIKKELAARS

Alle onderdelen van ruimtelijk en sociaal werken komen samen in wijk- en gebiedsontwikkeling en alle beschreven posities hebben daarin een rol. Daarbij moeten we voor ogen houden dat er tussen die twee ook essentiële verschillen zijn. Gebiedsontwikkeling is vaak een nieuw gebied waarvoor een programma wordt geschreven dat alle ruimtelijke uitgangspunten en sociale ambities formuleert, waarbij in de praktijk die sociale ambities het moeilijker hebben dan de ruimtelijke doelen. Bij wijkontwikkeling denken we in de eerste plaats aan bestaande wijken met ‘zittende’ bewoners en gebruikers, waar geprobeerd wordt de kwaliteiten van de wijk te versterken, van betere woningen tot maatschappelijk vastgoed; van onderwijs tot energiegebruik. Hoe maken we daarin rechtvaardigheid tot een essentiële factor? De bijeenkomst over de ontwikkeling van het Beurskwartier nabij Utrecht Centraal als casus formuleert een uitdaging: hoe creëer je een gedeelde identiteit en gezamenlijkheid in een buurt met mensen die heel andere, en wellicht botsende culturen, levensstijlen en behoeften hebben? Dan moet je beter nadenken over de samenstelling en spreiding van bewoners in de buurt en vooral hoe je nadat een wijk tot stand is gekomen, blijft investeren met opbouwwerk en sociaal beleid. Dat je zorgt voor maatschappelijke voorzieningen, waarbij je je afvraagt welke voorziening op welke manier functioneert voor welke bewoners en vooral dat je dat doet in samenwerking met de bewoners.

DE COP

Deze eerste periode van de CoP is vooral verkennend geweest. We zijn inhoudelijk de diepte en de breedte ingegaan. De kleinere bijeenkomsten hadden specifieke thema's, maar toen we onze afsluitende grotere bijeenkomst organiseerden, programmeerden we een variëteit aan onderwerpen, voor 'elk wat wils'. Bij de deelnemers zien we vertegenwoordigers van gemeenten, bewonersorganisaties, ministeries, universiteiten en hogescholen, ontwikkelaars, woningcorporaties en ontwerp bureaus. We krijgen terug uit de evaluaties dat deelnemers waarderen dat ze andere disciplines

tegenkomen of juist 'beroepsgenoten' uit andere organisaties die vanuit een zelfde motivatie en ambitie werken; dat theorie en praktijk worden verbonden, dat kennis wordt gedeeld. Rechtvaardigheid is een mooi, maar niet altijd gemakkelijk te definiëren begrip. Toch zijn we verder gekomen in de theorievorming en in de toepassing. We begrijpen dilemma's beter en zien scherper wanneer we waarvoor moeten kiezen. En bovenal gingen deelnemers over het algemeen geïnspireerd naar huis.

De CoP heeft ook effecten buiten de CoP zelf, zoals de begeleiding van de teams in het programma '[Ruimte voor rechtvaardigheid](#)' van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. En inzichten en ervaringen zijn ook terug te vinden in verschillende publicaties. Zie daarvoor het literatuurlijstje achterin deze publicatie.

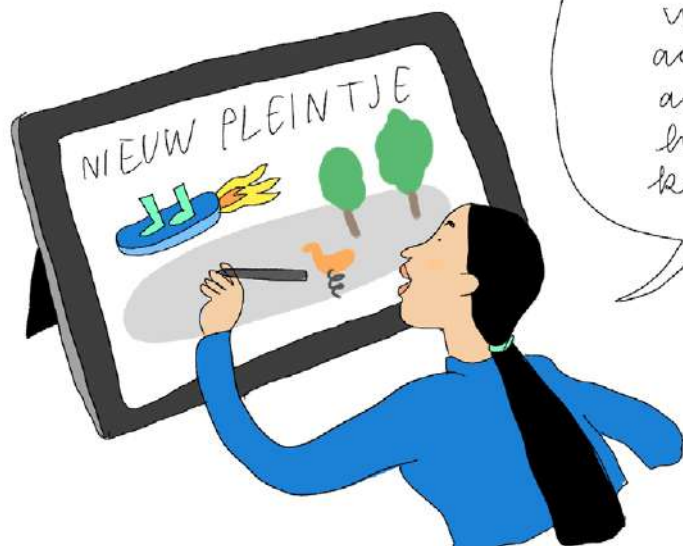
De bijeenkomsten bestaan dus uit door het kernteam georganiseerde, aanbodgerichte programma's. Uit de opkomst en de reacties valt te concluderen dat de belangstelling en het enthousiasme er zijn. Maar een CoP is geen debatcentrum, geen gebouw met een zaal die geprogrammeerd moet worden. Een niet alleen geconsumeerd, maar gezamenlijk ontwikkeld, gedragen en georganiseerd programma is nog niet voldoende van de grond gekomen. Mede daardoor is er ook te weinig sprake van een doorgaande ontwikkeling met verdieping op basis van reflectie en interactie. Dat is geen sombere conclusie, maar een heldere opdracht voor het vervolg van de CoP.

Als CoP bestaan we om gezamenlijk leren en vernieuwen te stimuleren, en dat vraagt om een zekere mate van (begrensde) chaos met informele en onverwachte verbindingen en ruimte voor zelforganisatie. Dat betekent minder programma's met vooraf vastgestelde sprekers en werkvormen en meer een platvorm bieden met kaders en randvoorwaarden voor creativiteit, kennis en kunde van de leden van de CoP.

TOEKOMST

Want dat de Community of Practice doorgaat, staat vast. Dit is niet de plek om het programma voor het komend jaar naar buiten te brengen. Maar wel kunnen we laten zien welke inzichten leiden tot welke uitgangspunten voor komende programma's.

Kijk niet alleen naar de
nabije toekomst, kijk
generaties vooruit.

En natuurlijk ruimte
waar mijn achter-
achter-achter-achter-
achterkleindochter
haar hoverboard
kan parkeren!

Verbreiding en verdieping

Voor velen is een bijeenkomst van de CoP een kennismaking met rechtvaardigheidsprincipes en de toepassing daarvan. De behoefte daaraan zal blijven bestaan en we willen die ook faciliteren. Onze doelstelling bij de start van de CoP was onder andere informatievoorziening en een concrete casus behandelen. Dat is gelukt.

Tegelijkertijd zijn degenen die al bij meerdere bijeenkomsten zijn geweest op zoek naar verdieping van kennis en van toepassing. Ook dat – met het ontwikkelen van competenties – hadden we ons voorgenomen, maar dat is nog niet voldoende uit de verf gekomen in de afgelopen periode. Dat betekent voor de toekomst dat we ook als CoP programma's mogelijk maken die minder generiek zijn en juist meer specifiek. Specifiek op positie, zoals gemeente of ontwerpers, of op thema/opgave zoals verdichting van de bestaande stad of maatschappelijk vastgoed.

Van theorie naar praktijk

Breed wordt gevoeld dat toepassing van rechtvaardigheidsprincipes of dimensies in de praktijk een puzzel is. Maar we zijn niet

op zoek naar de ultieme toolbox met kant en klare rechtvaardige interventies die altijd en overal toepasbaar zijn. Daarvoor is elke opgave te uniek.

Om theorie en praktijk met elkaar te verbinden zetten we de komende periode in op de ontwikkeling van 'reflectieve vragen'. De theorie biedt ons de eerder genoemde begrippen als verdeling, erkenning en proces. Van daaruit kan je je afvragen welke vragen je moet stellen om daar concreet en legitiem invulling aan te geven, op welk moment en door wie die vragen moeten worden gesteld, wat voor antwoorden daarop kunnen komen en wat je met die antwoorden doet in de praktijk.

Werken aan maatschappelijke voorzieningen/vastgoed past bij een rechtvaardige stad. Maar wanneer is zo'n voorziening daadwerkelijk rechtvaardig? De juiste vragen helpen om in het ontwikkelproces bij te sturen. Die vragen kan je natuurlijk ook 'stellen' bij een gerealiseerd project. En daarmee onderkennen welke factoren voor meer of minder rechtvaardigheid hebben gezorgd. Daarom willen we de komende periode ook meer aandacht geven aan goede, leerzame voorbeelden.

Bereik

Wij zien rechtvaardigheid als een ijkpunt in de sociaal-fysieke leefwereld, waarmee maatschappelijke thema's van armoede tot eenzaamheid, van gezondheid tot onderwijs, van klimaat tot biodiversiteit gekoppeld kunnen worden aan ruimtelijke ontwikkeling. En vervolgens op scherp worden gezet. Er zijn 'posities in de praktijk' die nog onvoldoende vertegenwoordigd zijn in de CoP, zoals bijvoorbeeld bewonersorganisaties, ontwikkelaars en ontwerpers. Onze inzet is hen meer te betrekken in de CoP.

Onderwijs is al goed vertegenwoordigd in de CoP. Toch zetten we in op meer verbinding met universiteiten en hogescholen om rechtvaardigheid nog meer te verankeren in onderzoeks- en onderwijsprogramma's. En natuurlijk willen we de resultaten naar buiten brengen. Daarom hebben we uitgebreide verslagen van de bijeenkomsten gemaakt en hebben we deze publicatie verzorgd.

Graag willen we zo veel mogelijk mensen betrekken bij onze Community of Practice. Meld je aan bij onze [LinkedIn-groep](#) en je blijft voortdurend op de hoogte van de programma's van de CoP en andere relevante programma's en publicaties rond de rechtvaardige stad.

*Hoe kunnen we
ongehoorde
stemmen meer
plek geven?*

COLOFON

COMMUNITY OF PRACTICE 2023-2024

Siobhan Burger, Simon Franke, Bob Knoester, Jelmar Oomkens, Mats Siffels, Marthe Singelenberg, Max Smit, Gerdien Stoel, Teddy Uijtewaai, Max Weghorst. De CoP werd financieel en/of facilitair mede mogelijk gemaakt door de gemeente Utrecht, Expertisecentrum Rechtvaardige Stad – Hogeschool van Amsterdam, Dura Vermeer, Universiteit Utrecht.

VERDER LEZEN

OVER DE RECHTVAARDIGE STAD

- [Bewogen Stad](#), een reeks van digitale tijdschriften over maatschappelijke kwesties in de Amsterdamse regio, uitgegeven door het Centre of Expertise Rechtvaardige Stad van de Hogeschool van Amsterdam. Met ook bijdragen van leden van de CoP. Editie 12 is geheel gewijd aan de rechtvaardige stad.
- Edwin Buitelaar: *Maximaal, gelijk, voldoende, vrij. Vier perspectieven op de rechtvaardige stad*, [Stadsessays trancity*valiz](#)
- Susan S. Fainstein: *The Just City*, [Cornell University Press](#)
- Simon Franke / Wouter Veldhuis: *Verkenning van de rechtvaardige stad. Stedenbouw en de economisering van de ruimte*, [Stadsessays trancity*valiz](#)
- Simon Franke / Wouter Veldhuis: *Onderweg naar de rechtvaardige stad. Over nabijheid, vertrouwen, wederkerigheid en gemeenschap*, [Stadsessays trancity*valiz](#)
- 'Klimaatrechtvaardig ontwerpen. Hoe ziet de wereld eruit als de temperatuur blijft stijgen?', EFL Stichting De Groene Amsterdammer. Via: www.efl-stichting.nl
- Max Weghorst, Edwin Buitelaar, Peter Pelzer: 'A dynamic justice framework for analyzing conceptions of justice: the case of urban development projects', [Planning Theory 2024](#)

PUBLICATIE

Tekst: Simon Franke in samenwerking met de kerngroep van de CoP
Tekeningen: Menah Wellen maakte een beeldverhaal van de bijeenkomst van 10 juni 2024, dat verspreid in deze publicatie terug is te vinden.
Vormgeving: Meeusontwerpt
Correctie: Marianne Lahr
Drukwerk: Scanlaser
Deze publicatie is gratis te downloaden van de website van [Trancity](#). Daar vind je ook uitgebreidere verslagen van de vijf bijeenkomsten van de CoP.

'Communities of practice are groups of people who share a concern or a passion for something they do and learn how to do it better as they interact regularly.'

'Het valt op dat bewoners niet alleen vertegenwoordigd moeten zijn om vanuit belangen hun stem te laten horen, maar dat zij ook in staat zijn de kwaliteit van het proces te verhogen.'

'Dat brengt een andere rol van de overheid met zich mee, waarbij de gemeente zich meer als partner opstelt van bewoners, bedrijven, stichtingen en buurtorganisaties.'

'Als CoP bestaan we om gezamenlijk leren en vernieuwen te stimuleren, en dat vraagt om een zekere mate van (begrensde) chaos met informele en onverwachte verbindingen en ruimte voor zelforganisatie.'

'In de loop van de bijeenkomsten worden drie dimensies van rechtvaardigheid steeds meer leidend: verdeling, proces en erkenning.'

Mag er ook
dissensus zijn?

NEE!